

ΑΡΘΡΟ ΠΡΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ

Επικοινωνία:

Γραφείο Επικοινωνίας

Τομέας Προώθησης και Προβολής, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Τηλ. 22894304

ηλ. διεύθυνση: prinfo@ucy.ac.cy,

ιστοσελίδα: www.pr.ucy.ac.cy

Δέκα Χρόνια από το άνοιγμα των οδοφραγμάτων: μια κοινωνιο-ψυχολογική προσέγγιση

Στις 23 Απριλίου 2013 κλείνουν 10 χρόνια από το άνοιγμα των οδοφραγμάτων. Αυτή η επέτειος είναι μια ευκαιρία για αναστοχασμό όσον αφορά την επίδραση αυτού του γεγονότος στην ποιότητα των διακοινοτικών σχέσεων στην Κύπρο. Το θέμα είναι επίκαιρο και για ένα ακόμη λόγο: στην πρόσφατη προεκλογική εκστρατεία είχε εκφραστεί από υποψήφιο ότι το άνοιγμα των οδοφραγμάτων παγιώνει τα τετελεσμένα της κατοχής και μειώνει την επιθυμία για επανένωση της Κύπρου.

Ας δούμε το θέμα πιο αναλυτικά. Η μελέτη της ποιότητας των σχέσεων μεταξύ των ομάδων (διομαδικών σχέσεων) είναι μία από τις κύριες ερευνητικές περιοχές της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Οι ερευνητές που διερευνούν τις διομαδικές σχέσεις ασχολούνται συνήθως με τη μελέτη των αναπαραστάσεων και των συναισθημάτων που έχουν τα μέλη μιας ομάδας για μια άλλη ομάδα, μελετούν τα φαινόμενα της προκατάληψης, των αρνητικών στερεοτύπων, την ύπαρξη ή την απουσία εμπιστοσύνης και μια σειρά άλλων παραγόντων που επηρεάζουν την ποιότητα των διομαδικών σχέσεων. Επιπρόσθετα, σήμερα υπάρχει μια πλειάδα μοντέλων και θεωριών που διερευνούν τους κοινωνιοψυχολογικούς μηχανισμούς μέσα από τους οποίους μειώνεται, αν υπάρχει, η προκατάληψη, αποδομούνται τα στερεότυπα, και καλλιεργείται η εμπιστοσύνη.

Μια από τις κύριες θεωρίες διερεύνησης των κοινωνιοψυχολογικών μηχανισμών μείωσης της προκατάληψης είναι η θεωρία της διομαδικής επαφής που διατυπώθηκε αρχικά ως «υπόθεση της επαφής» από τον Gordon Allport το 1954. Σύμφωνα με τον Allport, όταν μέλη δύο ομάδων, που διατηρούν αισθήματα προκατάληψης η μια για την άλλη, έρθουν σε επαφή κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες η προκατάληψη μειώνεται. Συγκεκριμένα, η επαφή πρέπει να α) παρέχει την ευκαιρία γνωριμίας και εξοικείωσης των ατόμων σε ανθρώπινο επίπεδο, β) γίνεται κάτω από συνθήκες ίσου στάτους/κύρους, γ) στοχεύει σε κοινούς στόχους και δ) στηρίζεται θεσμικά (από νόμους, την περιρρέουσα ατμόσφαιρα, τις νόρμες κλπ). Εδώ είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι με τον όρο επαφή εννοείται η επικοινωνία, η συνομιλία με μέλος της άλλης ομάδας και όχι το γεγονός ότι κάποτε μπορεί κάποιος απλά να βλέπει τα μέλη της άλλης ομάδας.

Σύμφωνα με μια μεγάλη ανασκόπηση/ μετα-ανάλυση από τους Pettigrew και Tropp (2006), περισσότερες από 515 έρευνες έχουν διεξαχθεί ανά το παγκόσμιο, από το 1954 μέχρι το 2006, σε περιοχές όπως η Αμερική με παρελθόν ανισοτήτων μεταξύ των ομάδων (Αφρο-Αμερικανοί- Ευρω-Αμερικανοί), σε περιοχές όπως η Νότιος Αφρική (ομάδες σε αντιπαλότητα λόγω απαρτχάιντ), σε χώρες με οξείες και αιματηρές συγκρούσεις, όπως η Βόρειος Ιρλανδία (Καθολικοί και Προτεστάντες), αλλά και το Ισραήλ και η Παλαιστίνη. Αυτές οι έρευνες διεξήχθησαν από ψυχολόγους, κοινωνιολόγους, πολιτικούς επιστήμονες, κοινωνικούς λειτουργούς και εκπαιδευτικούς. Δυστυχώς μέχρι το 2006, δεν είχε γίνει κάποια ανάλογη έρευνα για την Κύπρο.

Με βασικό ερώτημα «Μειώνει η επαφή την προκατάληψη;» η ανασκόπηση των Pettigrew και Tropp (2006), έδειξε ότι στη συντριπτική πλειοψηφία των ερευνών η επαφή όντως μειώνει την προκατάληψη. Επιπλέον, η ανασκόπηση αυτή έδειξε ότι οι προϋποθέσεις που είχε θέσει αρχικά ο Allport δεν πρέπει να θεωρούνται αναγκαίες προϋποθέσεις για επιτυχή επαφή, αλλά παράγοντες μεγιστοποίησης, όταν τηρούνται, των θετικών αποτελεσμάτων της επαφής. Αξίζει να σημειωθεί πως η ανασκόπηση, συγκρίνοντας διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές του κόσμου, δεν διέκρινε διαφορές στην αποτελεσματικότητα της επαφής.

Από αυτή τη σκοπιά, το άνοιγμα των οδοφραγμάτων στις 23 Απριλίου 2003 ήταν μια σημαντική ερευνητική ευκαιρία να διερευνηθεί η «υπόθεση της επαφής» και στην Κύπρο. Η πρώτη σειρά ερευνών έγινε σε συνεργασία με το Κέντρο Μελέτης Διομαδικών Συγκρούσεων στο Τμήμα Πειραματικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης το 2007-2008 και αφορούσε έρευνα πεδίου με ερωτηματολόγιο από αντιπροσωπευτικό δείγμα Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων, παρόμοια έρευνα στον ειδικό πληθυσμό του μεικτού χωριού της Πύλας και διαχρονική έρευνα στα πλαίσια ενός δημοτικού και ενός γυμνασίου της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Έρευνες έγιναν στη συνέχεια από τον Όμιλο Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας και το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, αλλά και από το Εργαστήριο Γενετικής Κοινωνικής Ψυχολογίας του Τμήματος Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου στα πλαίσια εκπόνησης προπτυχιακών, μεταπτυχιακών και διδακτορικών διατριβών (Ψάλτης, 2008; Psaltis, 2011, Tausch et al. 2010). Όλες αυτές οι έρευνες με δείγμα παιδιά και ενήλικες, είκοσι (20) στον συνολικό τους αριθμό, περιλαμβάνουν επίσης διαχρονικές έρευνες, πειραματικές έρευνες, έρευνες εστιασμένων συζητήσεων και συνεντεύξεις που διερευνούν την σχέση της επαφής-επικοινωνίας Ελληνοκυπρίων-Τουρκοκυπρίων σε σχέση με τα συναισθήματα προκατάληψης, τον βαθμό εμπιστοσύνης, την επιθυμία για συμβίωση με μέλη της άλλης κοινότητας όπως και τη διερεύνηση των κοινωνιοψυχολογικών μηχανισμών που ενεργοποιούνται για τη μείωση της προκατάληψης κατά ή μετά την επαφή.

Από τις 23 Απριλίου 2003 μέχρι σήμερα, υπολογίζεται ότι σημειώθηκαν περίπου 8,000,000 διελεύσεις Ελληνοκυπρίων και 14,000,000 διελεύσεις Τουρκοκυπρίων από τα επτά (7) σημεία διέλευσης. Κάθε διέλευση, με δεδομένο τον γεωγραφικό διαχωρισμό, αποτελεί μια ευκαιρία για επαφή-επικοινωνία ανάμεσα σε ένα Ελληνοκύπριο/α και ένα Τουρκοκύπριο/α. Όλες οι προαναφερθείσες έρευνες μέτρησαν λοιπόν την ποσότητα και ποιότητα πραγματικής επαφής-επικοινωνίας καθώς και γενικότερα την υπάρχουσα ποιότητα των διακοινοτικών σχέσεων (προκατάληψη, εμπιστοσύνη, αισθήματα απειλής κλπ) και κατέδειξαν ότι σε μεγάλο μέρος και των δύο μεγαλύτερων κοινοτήτων της Κύπρου υπάρχουν αρνητικά συναισθήματα της μιας κοινότητας για την άλλη και ακόμη μεγαλύτερη δυσπιστία και αισθήματα ρεαλιστικών (το αίσθημα ότι η άλλη κοινότητα απειλεί την ευημερία ή την πολιτική μας εξουσία) ή συμβολικών απειλών (το αίσθημα ότι διαφέρουμε πολύ από τους άλλους ή ότι οι άλλοι αποτελούν απειλή για την ταυτότητά μας). Οι ίδιες έρευνες, όμως, κατέδειξαν ότι, όπως είχε προβλέψει και ο Allport, η επαφή με μέλη της άλλης κοινότητας μειώνει το βαθμό προκατάληψης για την άλλη κοινότητα. Ο βαθμός μάλιστα αποτελεσματικότητας της επαφής είναι στα ίδια επίπεδα, αν όχι ακόμη μεγαλύτερα και από αυτά που έδειξε η ανασκόπηση των Pettigrew και Tropp (2006) σε άλλες μετα-συγκρουσιακές κοινωνίες και στις δύο κοινότητες. Επιπλέον, ιδιαίτερα αποτελεσματική κρίνεται η διομαδική επικοινωνία για τα άτομα νεαρότερης ηλικίας τα οποία συνήθως για πρώτη φορά συναντούν μέλος της άλλης κοινότητας. Ιδιαίτερα αποτελεσματική είναι επίσης η επικοινωνία που γίνεται στο πλαίσιο φιλίας που έχει αναπτυχθεί μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Συγκεκριμένα σε πρόσφατη έρευνα μας ένα 35% των Τουρκοκυπρίων αναφέρει ότι έχει τουλάχιστο ένα/μια Ελληνοκύπριο/ο φίλη/ο ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους Ελληνοκύπριους είναι 15%. Σημαντικό είναι επίσης ότι αυτά τα ποσοστά βρίσκονται τα τελευταία χρόνια σε ανοδική πορεία και είναι ένα γεγονός που έχει σπανίως επισημανθεί και συζητηθεί δημοσίως ενώ αντίθετα η πολυσυζητημένη πρακτική κάποιων Ελληνοκυπρίων να επισκέπτονται τα καζίνο αφορά μερικές εκατοντάδες άτομα που σε στατιστικούς όρους μεταφράζεται σε ποσοστό πολύ μικρότερο του 1%.

Κάποιες από τις έρευνες μας έχουν επίσης διαλευκάνει σε μεγάλο βαθμό ότι οι μηχανισμοί που ενεργοποιούνται με την επαφή και οδηγούν στην μείωση της προκατάληψης είναι η μείωση του αισθήματος των απειλών, των

αρνητικών στερεοτύπων, και του διομαδικού άγχους όπως και η αύξηση της ικανότητας λήψης της οπτικής της άλλης κοινότητας. Επίσης η επαφή δεν βρέθηκε να μειώνει απλώς τα αρνητικά συναισθήματα για την άλλη κοινότητα, αλλά να αυξάνει τον βαθμό εμπιστοσύνης για την άλλη κοινότητα - απαραίτητο συστατικό για την εξεύρεση βιώσιμης λύσης στο κυπριακό πρόβλημα. Τέλος, ίσως το πιο σημαντικό εύρημα από πολιτικής σκοπιάς, είναι ότι τα θετικά αποτελέσματα της επαφής αυξάνουν και την επιθυμία για συμβίωση και επανένωση με την άλλη κοινότητα και αυτό ισχύει και για τις δύο κοινότητες. Όλα τα πιο πάνω ευρήματα μετατρέπουν σε εντελώς ανυπόστατο τον ισχυρισμό ότι το άνοιγμα των οδοφραγμάτων «τσιμεντώνει τη διαίρεση». Επομένως, το επιχείρημα ότι τα οδοφράγματα πρέπει να κλείσουν γιατί εδραιώνουν τα τετελεσμένα επί του εδάφους είναι εντελώς αντίθετο με τα ερευνητικά δεδομένα όχι μόνο της Κύπρου αλλά και του παγκόσμιου.

Αυτό που πρέπει να επιδιώξει η πολιτική ηγεσία είναι να στηρίξει και να αυξήσει την ποσότητα και ποιότητα της επαφής, η οποία κυρίως για την Ελληνοκυπριακή κοινότητα βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα, (33% των Ελληνοκυπρίων δεν έχει περάσει ποτέ στην άλλη πλευρά του οδοφράγματος μέχρι σήμερα), η επαφή λαμβάνει χώρα κυρίως στη Λευκωσία, και τα άτομα που κάνουν συχνές επισκέψεις βρίσκονται μεταξύ 10-15% των Ελληνοκυπρίων. Ιδιαίτερα σε καιρούς δύσκολους για την οικονομία της Ελληνοκυπριακής κοινότητας, ας σημειωθεί ότι τακτικές επισκέψεις στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα κάνει περίπου το 40% των Τουρκοκυπρίων με κύριο λόγο επίσκεψης τα ψώνια.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Psaltis, C. (2011). Intergroup trust and contact in transition: A social representations perspective on the Cyprus conflict. In (Ed.) I. Markova & A. Gillespie, *Trust and Conflict: Representations, Culture and Dialogue*, (pp. 83-104), London: Routledge.
- Tausch, N., Hewstone, M., Kenworthy, J., Psaltis, C., Schmid, K., Popan, J., et al. (2010). Secondary Transfer Effects of Intergroup Contact: Alternative Accounts and Underlying Processes. *Journal of Personality & Social Psychology*, 99, 282-302.
- Ψάλτης, Χ. (2008). Χαρτογραφώντας το πεδίο των διακοινοτικών σχέσεων: Μια Κοινωνιο-Ψυχολογική ανάλυση. *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, 11, 133-143.

Χάρης Ψάλτης

Επίκουρος Καθηγητής Κοινωνικής και Αναπτυξιακής Ψυχολογίας

Εργαστήριο Γενετικής Κοινωνικής Ψυχολογίας, Τμήμα Ψυχολογίας

Πανεπιστήμιο Κύπρου